

in da je znatno naraslo število mešanih gospodarstev na račun manjšanja števila čistih kmečkih gospodarstev. Pri opuščanju njiv in vrtov pa se uveljavljajo tudi številni drugi razlogi, ki ta proces pospešujejo ali zavirajo. Med temi naj omenim samo bližino neagrarnih središč in ugodnih prometnih zvez. V območjih, kjer so v bližini večja ali manjša neagrarna središča in ob ugodnih prometnih poteh je opuščanje njiv in vrtov manj intenzivno. V takih območjih prevladujejo delavsko-kmečka gospodarstva. Del družine si je poiskal zanoslitev v neagrarnem gospodarstvu. Stanovanjske možnosti pridobivanja dodatnega dohodka od kmetijstva so tisti razlogi, ki povzročajo, da v takih območjih ostane prebivalstvo na kmetijah in da se njive znatno manj opuščajo, pa čeprav glede naravnih razmer niso najbolj primerne za sodobno kmetijstvo. Prav zaradi teh razlogov je enakomeren policentričen razvoj neagrarnega gospodarstva za naše razmere tudi z vidika ohranjanja obdelovalne zemlje izredno pomemben. Razen navedenih dejavnikov pa lahko močno pospešujejo ali zavirajo opuščanje njiv in vrtov tudi velikost zasebnega gospodarstva. Ta velikost je imela v različnih fazah našega družbenoekonomskega razvoja zelo različno funkcijo.

To so osnovni razlogi, ki jih moramo upoštevati pri preučevanju karte razlik med katastrskimi podatki in ocenami zavoda za statistiko, ki nam kaže najnovejše težnje razvoja njiv in vrtov. Iz karte je razvidno, da so največje razlike v območjih, kjer se manjši družbenoekonomski razviktosti pridružuje oddaljenost od ugodnih prometnih poti ali pa zelo neugodne naravne razmere za sodobno poljedelstvo.

1.2

Študija rabe njiv in vrtov v letu 1974 temelji na statističnih **Dodatkih** Zavoda za statistiko SR Slovenije, to je na poročilih o doseženih **pridelkih zgodnjih** (2) in **pozni**h posevkov (3), ki jih občine pošiljajo zavodu. Ugotovitev rabe njiv in vrtov temelji na posejanih površinah in na denarni vrednosti pridelkov. To smo dobili tako, da smo pridelane količine pridelkov preračunali v vrednost po povprečnih cenah.

Pri obravnavi poljskih posevkov smo odšteli tudi tiste njive, ki so pod trajnimi nasadi (to je 3.046 ha ali 1,15 odstotka površine njiv v Sloveniji) topolov, okrasnega grmičevja itd. ter njive, ki so ostale neobdelane (4.121 ha ali 1,55 odstotka vseh njih in vrtov).

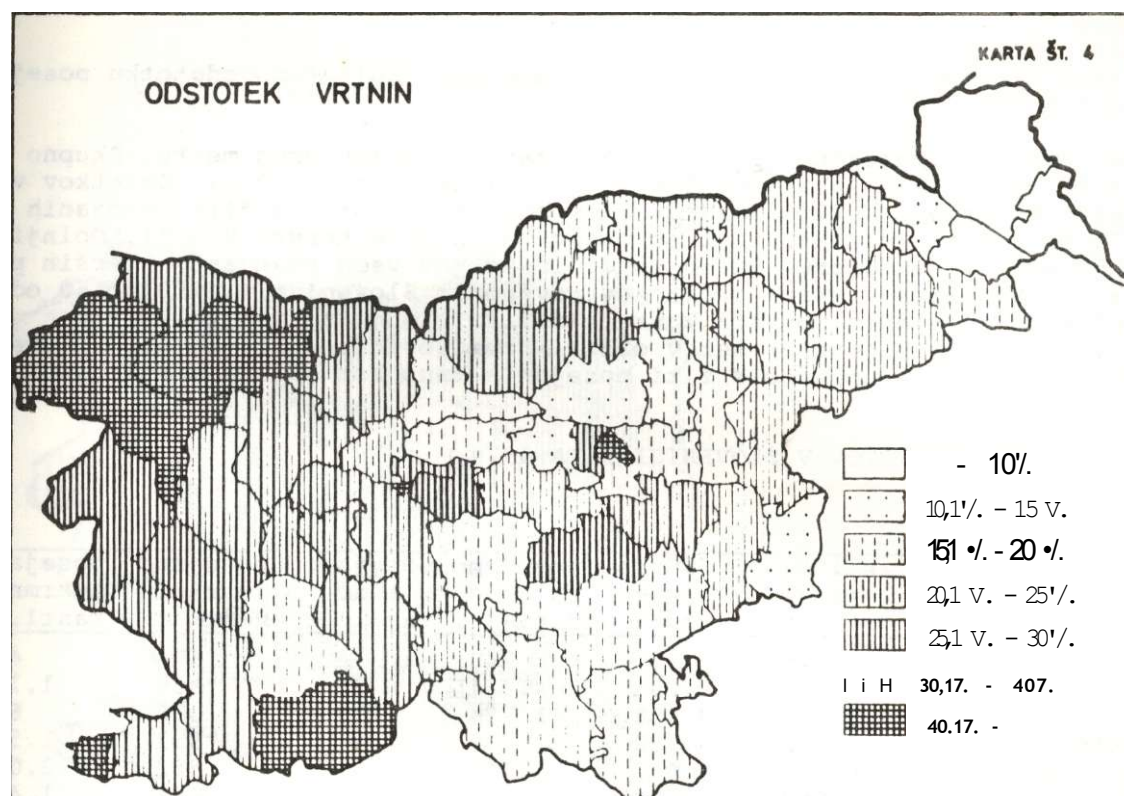
Poljedelski posevki so združeni enako, kot jih združuje Zavod za statistiko SR Slovenije, in to v naslednje štiri skupine:

- žita,
- vrtnine,
- krmne rastline in
- industrijske rastline.

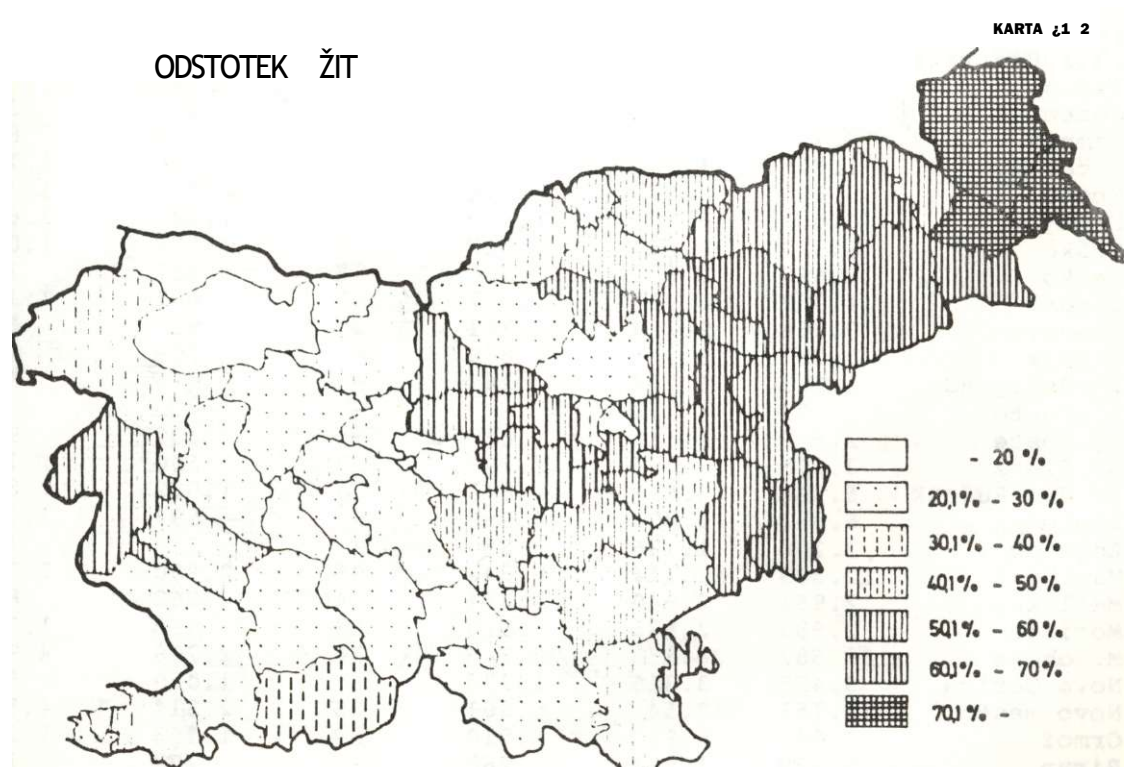
Žita zajemajo pšenico, rž, ječmen, oves, ajdo, soržico, koruzo, proso in druga žita.

Vrtnine zajemajo krompir, vrtno korenje, čebulo, česen, grah, lečo, zelje, papriko, kumarice, jagode, maline, ribez in drugo.

Krmne rastline združujejo črno deteljo, lucerno, druge detelje, grašico, krmni grah, mešanice žit, pitnik, krmsko peso, mešanico trav, krmsko korenje in druge krmske rastline.

AVTOR: J. MEDVED
TEH. IZDELAVA: E. ZAMPERLO

AVTOR: J. MEDVED
TEH. IZDELAVA: E. ZAMPERLO

2.1

Razširjenost posameznih skupin poljedelskih kultur po odstotku posejanih površin.

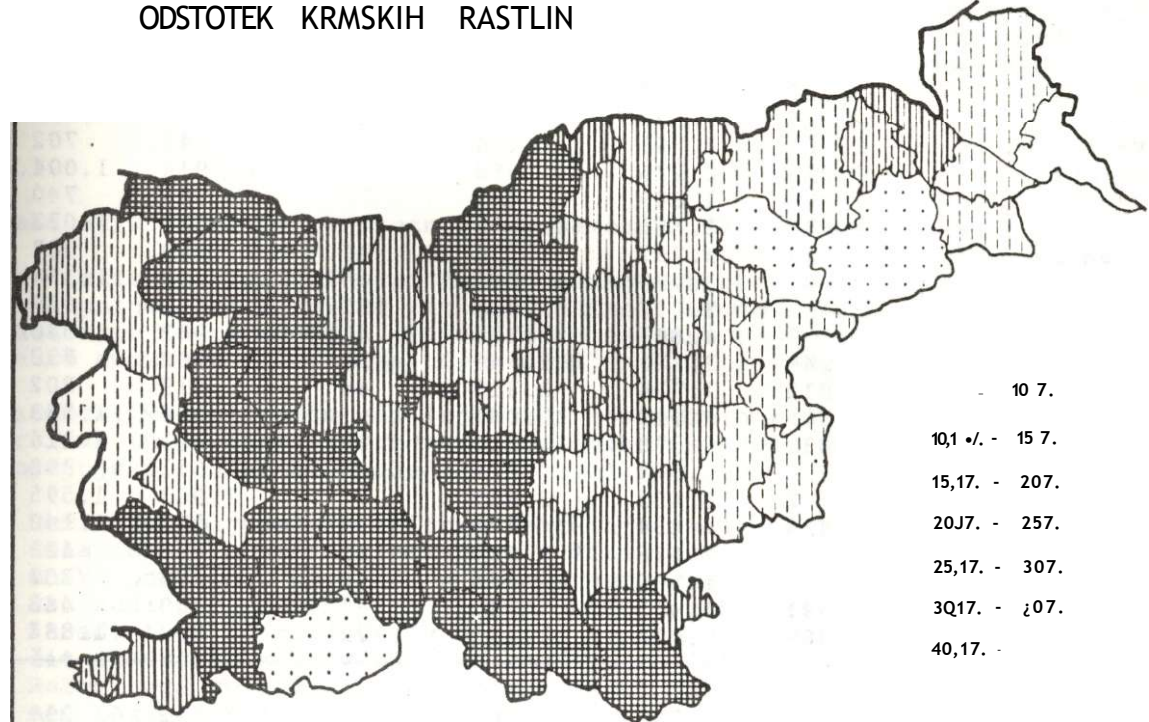
Po odstotku posejanih površin zavzemajo žitarice prvo mesto. Skupno je bilo leta 1974 z žiti posejanih 134.967 ha, kar je 52,21 odstotkov vseh njiv in vrtov. Kot je razvidno iz podatkov je bilo z žiti posejanih nad 70 odstotkov vseh njiv v treh občinah, to je v Murski Soboti, Dolnji Lendavi in Ljutomeru. Od 60 do 70 odstotkov vseh posejanih površin pa zavzemajo žita v vrsti občin severovzhodne Slovenije. Od 50 do 60 odstotkov posejanih površin zavzemajo žita v območju večjih kotlin (Celjska, Ljubljanska) ter v občini Nova Gorica. V gorskem in kraškem svetu pa je na splošno z žiti posejanih manj kot 40 odstotkov njiv.

RABA NJIV IN VRTOV V SLOVENIJI LETA 1974

O b č i n a	njive in vrtovi po oceni	skupno posejano	posejano z žiti	posejano z ind. rasti.	posejano z vrtninami	posejano s krmnimj rasti.
Ajdovščina	1.770	¹ .736	748	-	578	410
Brežice	6.358	6.291	4.311	32	827	1.121
Celje	3.221	3.196	1.724	239	556	677
Cerknica	3.622	3.253	759	-	903	1.591
Črnomelj	4.682	4.652	1.747	-	852	2.053
Domžale	4.968	4.899	2.518	14	901	1.466
Dravograd	1.252	1.192	558	31	221	382
Gor.Radgona	6.488	6.430	3.666	165	756	1.843
Grosuplje	6.926	6.916	2.883	-	1.154	2.876
Hrastnik	664	648	171	-	277	200
Idrija	1.979	1.761	473	-	480	808
Ilir.Bistrica	2.448	2.430	852	-	1.253	325
Izola	524	384	73	-	229	82
Jesenice	591	591	63	-	191	337
Kamnik	2.759	2.737	1.440	2	458	837
Kočevje	1.875	1.766	359	-	296	1.111
Koper	5.595	4.575	1.914	-	1.266	1.368
Kranj	6.871	6.871	2.372	-	1.880	2.619
Krško	6.873	6.810	4.067	7	1.657	1.079
Laško	2.668	2.621	1.396	5	427	793
Lenart	4.989	4.917	3.087	81	662	1.127
Lendava	9.768	9.739	8.101	29	957	652
Litija	3.363	3.276	1.660	-	709	907
Lj.Bežigrad	1.515	1.218	243	-	416	559
Lj.Center	23	11	-	-	5	6
Lj.Moste	2.659	2.516	814	-	802	900
Lj.Šiška	3.095	3.031	1.190	2	690	1.149
Lj.Vič-Rudnik	5.548	5.419	2.013	3	1.522	1.881
Ljutomer	6.863	6.804	4.965	91	593	1.155
Logatec	1.200	1.196	358	-	351	487
Maribor	12.303	12.214	6.846	208	2.950	2.210
Metlika	2.951	2.949	1.484	4	562	899
Mozirje	2.980	2.576	570	68	699	1.239
M.Sobota	28.582	28.558	20.766	74	2.796	4.925
Nova Gorica	3.455	3.366	1.774	-	1.060	532
Novo mesto	12.781	12.543	5.861	65	2.314	4.303
Ormož	7.043	6.989	4.510	54	1.163	1.262
Piran	1.330	1.174	268	-	709	197

ODSTOTEK KRMSKIH RASTLIN

KARTA ŠT. 3

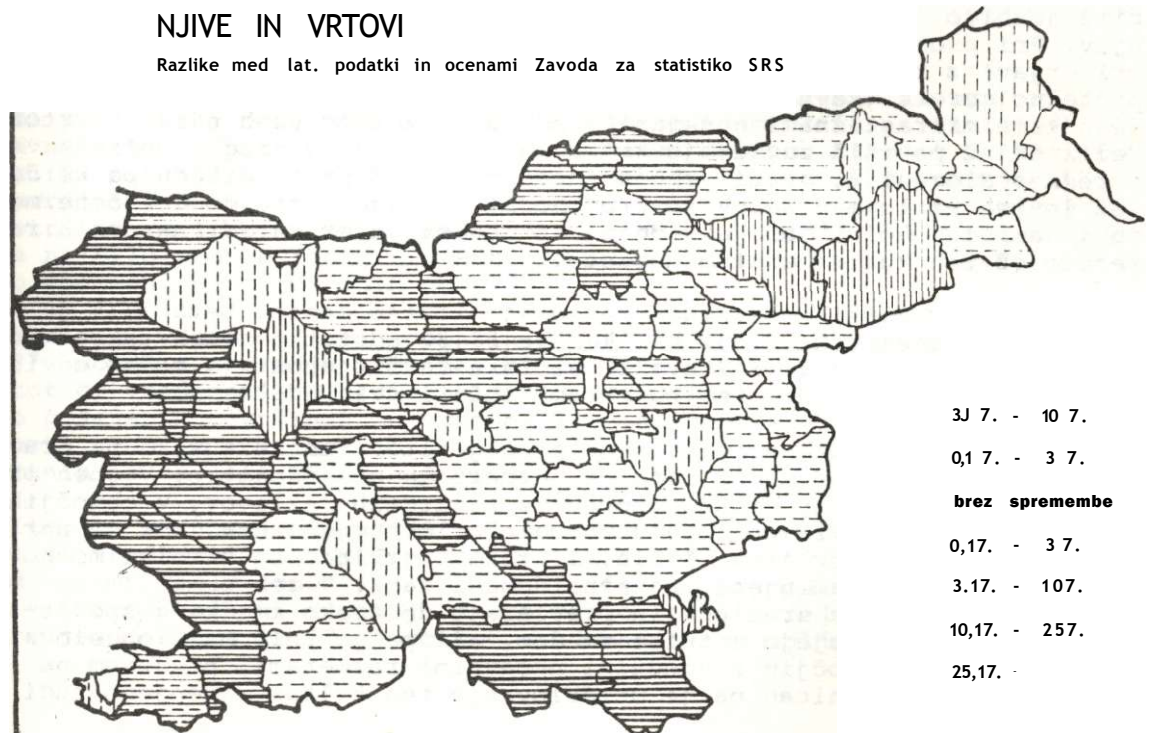
- 10 7.
 10,1 % - 15 7.
 15,17. - 20 7.
 20 77. - 25 7.
 25,17. - 30 7.
 30 77. - 35 7.
 40,17. -

AVTOR: J. MEDVEO
 TEH. IZDELAVA: E.ZAMPERLO

NJIVE IN VRTOVI

Razlike med lat. podatki in ocenami Zavoda za statistiko SRS

KARTA ŠT. 1

3 77. - 10 7.
 0,1 7. - 3 7.
brez spremembe
 0,17. - 3 7.
 3.17. - 10 7.
 10,17. - 25 7.
 25,17. -

AVTOR: J. MEDVED
 TEH. IZDELAVA: E.ZAMPERLO

O b č i n a	njive in vrtovi po oceni	skupno pose- jano	posejano z žiti	posejano z ind. rasti.	posejano z vrtni- nami	posejano s krmni- mi rasti.
Postojna	2.722	2.664	652	-	467	1.545
Ptuj	17.565	17.295	11.365	257	3.484	2.189
Radlje/D	3.203	2.763	1.264	160	647	702
Radovljica	2.228	2.276	358	-	914	1.004
Ravne/K	1.988	1.649	497	26	386	740
Ribnica	2.486	2.361	738	-	552	1.071
Sevnica	3.813	3.797	1.756	94	960	987
Sežana	3.107	3.095	872	-	869	1.354
Slov. Gradec	3.156	3.017	1.410	105	668	635
Slov. Bistrica	5.548	4.868	3.325	36	987	520
Slov. Konjice	3.249	3.171	1.749	22	662	738
Šentjur	3.813	3.778	2.313	44	619	802
Škofja Loka	4.066	3.718	1.041	-	1.094	1.583
Šmarje	6.431	6.378	3.815	28	1.421	1.114
Tolmin	1.595	1.588	525	-	681	392
Trebnje	6.532	6.453	2.855	-	2.003	1.595
Tržič	434	434	121	-	173	140
Velenje	1.730	1.618	849	113	233	423
Vrhnika	1.586	1.586	364	-	485	737
Zagorje	1.491	1.403	746	-	189	468
Žalec	5.969	5.953	1.568	1.721	830	1.834
SR Slovenija						
v ha	265.675	258.508	134.967	3.770	52.552	67.219
v %		100	52,21	1,46	20,32	26,01

Po posejanih površinah so bile na drugem mestu krmne rastline, s katerimi je bilo leta 1974 skupno posejano 67.219 ha ali 26 odstotkov vseh njiv. Pri prostorski razširjenosti pa so opazni bistveni razločki v primerjavi z razširjenostjo žit. V petnajstih občinah, ki obsegajo pretežno gorati (Ravne na Koroškem, Mozirje, Idrija) ter kraški svet je s krmnimi rastlinami posejanih nad 40 odstotkov vseh njiv in vrtov. Velik delež površin zavzemajo krmne rastline tudi v drugih občinah osrednje Slovenije, proti vzhodu in deloma tudi proti zahodu pa se delež le-teh naglo manjša. V severovzhodni Sloveniji sta do določene meje izjemi le občini Gornja Radgona in Lenart, kjer zaradi naravnih razmer delež teh kultur znatno naraste.

Vrtnine po posejanih površinah zavzemajo tretje mesto. Leta 1974 je bilo z njimi posejanih 52.552 ha, kar je 20,32 odstotkov vseh takrat posejanih njiv in vrtov. Njihova prostorska razširjenost je močno odvisna od naravnih razmer. Pri tem pa moramo ločiti dva vidika:

Na eni strani ugodne naravne razmere za gojitev teh kultur in na drugi strani na splošno neugodne naravne razmere za poljedelstvo. V obeh primerih je delež vrtnin visok, čeprav iz različnih razlogov. V območjih, kjer je na splošno za poljedelstvo malo primerne svete, kot so npr. občine Tolmin, Radovljica, Tržič, Ilirska Bistrica, so vrtnine močno razširjene in so namenjene pretežno domači rabi. V teh območjih so ali večja neagrarna središča in prevladajo delavsko-kmečka gospodarstva, ki si pridelujejo vrtnine za dom, ali pa je zelo malo obdelovalnega sveta. Na območjih z ugodnimi naravnimi razmerami, predvsem na večjih prodnih ravninah pa je pridelovanje teh kultur namenjeno tudi tržnim potrebam.

Z industrijskimi rastlinami je bilo posejano malo njiv, to je 3.770 ha ali 1,46 odstotka. Od tega zavzemajo samo hmeljišča v občini Žalec kar 45,6 odstotkov. Večje površine so zavzemale industrijske rastline še v občini Celje, Maribor, Ptuj, Mozirje, Velenje, Radlje ob Dravi in v Gornji Radgoni. V drugih občinah je bil z industrijskimi rastlinami posejan le skromen odstotek zemljišča.

3.1

Raba njiv in vrtov po vrednosti posameznih skupin poljedelskih kultur.

Prikaz izrabe zemljišča po deležu posejanih površin s posameznimi skupinami poljedelskih kultur nam nudi možnost ugotavljanja usmerjenosti izrabe njiv po posameznih občinah in v celotni republiki. Na osnovi tega lahko spoznamo strukturne tipe usmerjenosti poljedelstva.

Razločki med prikazom razširjenosti posameznih kultur po posejanih površinah in po denarni vrednosti pridelkov so zelo velike. Ti razločki pogojujejo v glavnem naslednji dejavniki:

- Različne poljedelske kulture zahtevajo različno količino vložene delo. Enaka površina, posejana z žiti, zahteva mnogo manj dela kot enaka površina, posejana s krompirjem. Razen tega pridelovanje žitaric nudi več možnosti za strojno obdelavo kot pa pridelovanje vrtnin. Zaradi tega so razločki v denarni vrednosti med hektarskim pridelkom žit in vrtnin zelo veliki in znašajo za leto 1974 povprečno 1:5,4. Razen tega so razločki med posameznimi vrstami vrtnin mnogo večji kot med posameznimi vrstami žit.
- Razločki nastajajo tudi zaradi različnih donosov posameznih poljedelskih kultur v različnih območjih Slovenije. Ti razločki lahko izvirajo iz naravnih razmer, ki lahko nudijo bolj ali manj ugodne razmere za gojitev posameznih kultur, lahko pa izvirajo tudi iz boljših ali slabših agrotehničnih ukrepov (gnojenje, oskrba z vodo, izbira sort, borba proti boleznim in škodljivcem itd.).

Zaradi tega nudi pregled rabe njiv in vrtov, izražen v denarni vrednosti pridelkov, bolj popolno podobo celotnega sovplivanja različnih naravnih in družbenih dejavnikov v določenem okolju. Slabost prikaza po političnih občinah je enaka kot pri prikazu rabe njiv po posejanih površinah. Občine v Sloveniji so dokaj velike, zato se zabrišejo vse notranje razlike in se prikaže neko povprečno stanje. Toda tej slabosti se ni bilo mogoče izogniti, ker smo imeli na razpolago pač samo podatke po občinah in po odkupnih postajah.

Po skupni vrednosti poljedelskih pridelkov so bile v Sloveniji leta 1974 močno v ospredju vrtnine, ki so dale več kot polovico (58,17 odstotkov) vrednosti celotnih poljskih pridelkov. Če primerjamo podatke po posejanih površinah po vrednosti pridelkov, vidimo, da so po vrednosti stopile vrtnine močno v ospredje, saj je povprečna vrednost vrtnin na ha leta 1974 znašala 33.379 dinarjev.

Žita, ki po posejanih površinah zavzemajo prvo mesto (52,21 odstotkov) so po vrednosti poljskih pridelkov na drugem mestu, saj dajejo le 27,55 odstotkov vse vrednosti. Krmne rastline, ki po odstotku posejanih površin (26 odstotkov) zavzemajo drugo mesto, so po vrednosti pridelkov na tretjem mestu z 12,77 odstotkov vrednosti vseh poljskih pridelkov.

4.

Skupna vrednost pridelkov na ha njiv in vrtov.

Povprečna vrednost poljskih pridelkov na ha površine njiv in vrtov je bila leta 1974 v Sloveniji 11.645 dinarjev. To povprečje ima v Sloveniji dve tretjini občin, Razločki med najnižjo in najvišjo povprečno vrednostjo pridelkov na ha so zelo veliki. Npr. v občini Ribnica so dosegli samo 43,5 odstotkov (5.342 dinarjev), medtem ko so v občini Črnomelj dosegli 186,9 odstotkov (22.837 dinarjev) povprečne vrednosti pridelkov na ha njiv in vrtov v Sloveniji. Ti razločki med obema skrajnostima izvirajo na eni strani iz različne stopnje usmerjenosti v gojitev vrtnin, na drugi strani pa tudi v posamezne vrste vrtnin. V občini Črnomelj zavzemajo vrtnine nad 80 odstotkov vseh posejanih njiv in vrtov, med temi pa je na prvem mestu fižol, ki je tudi po ceni med vrtninami na prvem mestu. V občini Ribnica vrtnine zavzemajo skromen delež posejanih njiv, saj so po posejani površini daleč pred njimi krmne rastline in žita. Najpomembnejša vrtnina pa je krompir, ki po vrednosti znatno zaostaja za fižolom.

Največjo vrednost poljskih pridelkov na ha njiv in vrtov so dosegli v občinah Črnomelj, Kranj, Žalec, Piran, Ptuj, Tolmin in Tržič. To so občine z zelo različnimi naravnimi in družbenimi razmerami. V občinah Tolmin in Tržič je absolutno in relativno zelo malo njiv in vrtov, zato je izraba njiv in vrtov bolj usmerjena v pridelavo vrtnin in to v veliki meri za domače potrebe. Občini Piran in Ptuj oja sta zaradi ugodnih naravnih razmer za gojitev določenih vrst vrtnin in družbenih razmer (turizem v Piranu, gosta naselitev v Ptujju) močno usmerjeni na gojitev teh kultur. V drugo skupino spadajo občine, v katerih je znaten delež njiv posejan z vrtninami, to so občine Ilirska Bistrica, Velenje, Izola, Celje, Ljubljana-Bežigrad, Radovljica, Slovenska Bistrica, Trbovlje, Trebnje, Vrhnika in Škofja Loka. Nadpovprečno vrednost pridelkov na ha imajo še občine Ajdovščina, Krško, Ljubijana-Center in Nova Gorica.

Dve tretjini slovenskih občin, ki imajo nadpovprečno vrednost poljskih pridelkov na ha površine njiv, lahko razdelimo v tri skupine. Prva skupina, ki je po vrednosti pridelkov na ha nekaj pod povprečjem, obsega občine Domžale, Jesenice, Ljubijana-Moste, Ljubijana-Šiška, Ljubljana-Vič, Logatec, Murska Sobota, Sežana in Zagorje. To so občine, kjer je znaten del njiv posejan s krmnimi ali industrijskimi rastlinami. Druga skupina s podpovprečno vrednostjo pridelkov na ha obsega vrsto občin, ki so zaradi prevlade drobne posesti ter nižje stopnje splošnega družbenoekonomskega razvoja še močno polikulture in usmerjene v samooskrbo. V najnižjo skupino spadajo razen občine Ribnica še Kočevje in Postojna, torej občine, ki so zaradi neugodnih naravnih razmer usmerjene predvsem v travno gospodarstvo.

VIRI IN LITERATURA:

1. J. Medved: Izraba zemljišča in tržna usmerjenost kmetijstva v SR Sloveniji leta 1969. GV. XLV, Ljubljana 1973, str.3-18
J. Medved: Tržna usmerjenost kmetijstva v SR Sloveniji leta 1974. Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana 1976
48 strani tipkopisa in 15 kart
2. Zavod za statistiko SR Slovenije, obrazec PO 32-a
3. Zavod za statistiko SR Slovenije, obrazec PO 33-b